

4. Дивак В.В. Професійне становлення методистів у закладах післядипломної освіти педагогічних працівників : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / В.В. Дивак. – К., 1999. – 237 с.
5. Методична робота школи / [упоряд. Н.М. Мурашко]. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с. – (Б-ка “Шк. світу”).
6. Сущенко Т.І. Концепція розвитку післядипломної педагогічної освіти / Т.І. Сущенко // Післядипломна освіта в Україні. – 2007. – № 1. – С. 23–27.

СУЩЕНКО Т.І.

ПРОВІДНІ ФАКТОРИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА УПРАВЛІННЯ ОСВІТНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Сучасні наукові дослідження за будь-яким напрямом потребують активного пошуку якісно нових концептуальних підходів, які вбиратимуть у себе всі переваги попередніх засобів пізнання. Управління освітою включає в себе знання багатьох інших галузей і фактично виникло на їх перетині, воно інтегрує найкращі досягнення історії, філософії, людинознавства, акмеології, синергетики, методології. Однак далеко не всі дослідження можуть позитивно впливати на розвиток теорії управління освітою, поповнюючи її новими знаннями. Тому виникає потреба в концептуальних підходах, які побудовані з урахуванням досягнень та особливостей багатьох наук, на основі вивчення й урахування тенденцій і закономірностей, що притаманні розвитку суспільства на тому чи іншому відрізку часу, передбачення основних проблем та наслідків подій сьогодення.

У пошуках саме такого підходу до пошуку провідних концептуальних позицій в управлінні освітніми процесами ми звертались до наукових праць Г.В. Атаманчука, І.Д. Беха, В.І. Бондаря, О.М. Галуса, Л.І. Даниленко, В.В. Дивака, Г.В. Єльнікової, І.А. Зязюна, В.Г. Кременя, В.В. Олійника, М.І. Романенко, О.Г. Романовського, С.О. Шевченка, В.С. Пікельної, В.О. Сухомлинського, С.Л. Яблочнікова та ін.

Мета статті – розкрити пріоритетні концептуальні напрями та підходи до управління освітою.

Наукові прогнози щодо радикальних змін нинішнього шляху світового розвитку вказують на докорінний перегляд існуючих цінностей та способу життя людства, зміну стереотипів щодо відносин і взаємодій у системі “людина – природа – суспільство – цивілізація”.

Усе частіше фігурує наукова думка про те, що руйнівні цивілізаційні процеси відбуваються не тільки в природі, енергетиці, демографії. Вони, перш за все, є різними аспектами “єдиної кризи людини”, які глибоко вкорінені в самій природі людської істоти. Запропонувати альтернативи виживання існуючої цивілізації тільки на підґрунті наукового знання уже, на жаль, видається неможливим: роз’єднане й ворогуюче між собою людство приречене, а об’єднане має шанс вижити.

Дослідники глобальних кризових процесів багатьох країн у зв’язку із цим справедливо зауважують, що, крім національних кордонів, людство роз’єднують антагоністичні цінності та інтереси: фінансові, ідеологічні, кланові, релігійні, етнічні тощо. Втім, частину досліджень, спрямованих на виявлення суттєвих причин глобальної кризи, або ігнорують або називають науковим фанатизмом чи анархізмом, або необґрунтовано нагнітають страх.

Необхідне негайне формування принципово нового ставлення до системи людських відносин, спрямованих на загальнолюдські пріоритети, докорінне переосмислення парадигми глобального виживання людства, науково обґрунтоване забезпечення переходу від існуючої егоцентричної до антропоцентричної та соціоцентричної моделі життєдіяльності й взаємодії – від окремої людини до людства в цілому.

Тому динамізм розвитку сучасного суспільства потребує переосмислення завдань, напрямів і змісту управління освітою, зміни цільових орієнтирів, організаційних форм та педагогічних умов формування нового кадрового корпусу, пов'язаного з необхідністю його якісної підготовки і створенням можливостей для постійного професійного зростання. Це завдання набуває стратегічного значення як у країнах Заходу, так і в Україні.

Отже, важливим важелем впливу на зміст і характер управління освітою є *фактор часу*. Виникає потреба теоретичного узагальнення й осмислення накопиченого управлінського досвіду, існуючої практики. Їх результатом має стати поглиблення знань і методичного забезпечення оновлення концепції, завдань та змісту управління навчально-виховними процесами, професійною підготовкою педагогів.

На думку сучасних дослідників глобальних освітніх процесів, крім інших важливих пріоритетів, фактор часу посилює увагу до розкриття та наукового обґрунтування нових методологічних аспектів не тільки у вивченні якості управління освітою, а й у системі підготовки педагогічних кадрів як основного суб'єкта впливу на еволюцію та динаміку суспільних змін.

Управління виявляється в усіх сферах життєдіяльності: у мистецтві, економіці освіти, педагогіці; в усіх структурах виробничої сфери. Воно (управління) виникло раніше, ніж люди відчули його як самостійне явище свого життя. Не існувало ніякої теорії й обґрунтування потреби в ній. Досвід і час збирали, закріплювали знання, переводили їх у генетичний вантаж. Подальші кроки були складнішими. І в наші часи існують так звані відкриття, раціоналізаторські винаходи, які не підкріплені минулим досвідом, а пов'язані лише з мотивами, інколи взагалі важко пояснюваними. Проте для появи нового знання необхідними є:

- знання й уміння користуватись усім попереднім досвідом, розширення інформаційного поля;
- розуміння неповноти й достатності цього досвіду;
- вміння формулювати мету й визначення засобів її досягнення;
- осяяння;
- здатність до об'єктивного оцінювання;
- вміння доцільно використовувати нове знання, образ, алгоритм дій тощо.

Останнім часом помітне настирливе бажання й популярність будь-якої новизни: замість глибокого й самостійного осмислення своєї історії, досвіду нащадків і сучасного стану безперервно оголошуються все нові й нові концепції, принципи, програми, моделі, ідеї. Не береться до уваги навіть те, що вони не реалізуються, головне, щоб присутньою була нова наукова думка.

Відомий російський теоретик-управлінець Г.В. Атаманчук [1], спираючись на С.Н. Булгакова [2], описав це явище так: “Насамперед, варто було б замислитися над тим, чому в нашій історії практично постійно перемога йде поряд з

поразкою, успіх супроводжується невдачами, злети таланту тонуть у безодні байдужності, моральний порив не торкає серця обивателів, великі цілі гинуть через масову інертність, проповіді християнських чеснот не приводять до реальних учинків, вибудоване щось в одному місці неодмінно зводиться нанівець руйнуванням в іншому і т.д. Без пізнання й розкриття (чесно, мужньо та правдиво) дійсної, суцільної (а не уявної, належної) діалектики життя нам не вийти на стійкий, творчий шлях розвитку... Якщо російське суспільство дійсно ще жваве і життєздатне, якщо воно приховує в собі зміну майбутнього, то ця життєздатність повинна виявитися насамперед і найбільше в готовності та здатності вчитися в історії” [2, с. 43–44].

Концептуально ці думки Г.В. Атаманчука щодо Росії повністю відтворюють ситуацію в Україні. Особливо це стосується критики сучасного низького рівня управління, що пов’язують в основному з породженням системи радянської влади.

Відомий у світі автор фундаментальних теоретичних праць з державного управління категорично не погоджується з таким висновком та вносить свої, на наш погляд, дуже цінні пояснення стосовно того, що теоретичне мислення в багатьох людей буває більш інерційним, заштампованим, ніж реальне життя, яке весь час характеризується новими явищами, взаємозв’язками, механізмами. Теоретики їх або не помічають, або замовчують. Проте суперечності, які породжує новий соціум, залишаються. Г.В. Атаманчук зазначає: “Сьогодні їх в основному пояснюють спадщиною соціалізму. Але насправді вони мають більш глибокі корені, пов’язані з уявленнями про божественну місію верховної самодержавної влади, виходячи з якої всі піддані повинні були лише їй служити, підкорятися й дякувати за її милості. Соціалізм тут не вніс нічого нового: він тільки поміняв самодержавця на вождя, а божественне приречення – на реалізацію комуністичної ідеології. Логічно, що в такій парадигмі управління багато років зводилося до вислуховування, засвоєння й використання вищої керівної волі. Головне було: догодити владі, зробити їй приємне замість одержати посаду або інше благо. Тому всі “начальники”, починаючи із сільського рівня, були привчені завжди дивитися нагору і твердо знали, що їхня власна доля залежить від рішень “верхів”. Що ж відбувається внизу, їх особливо не цікавило, а якщо й виникав інтерес, то тільки за вказівкою “верхів”. Звідси наша вічна відсталість, невпорядкованість життя, занедбаність продуктивних сил, а в них, головним чином, людського потенціалу” [1, с. 6–7].

Усе зазначене відбувається й зараз у самій Україні, яка проголошена демократичною державою, що посилює увагу до глобальних освітніх процесів, до наукового пошуку нових методологічних аспектів управління ними.

Спробуємо провести певні паралелі й поставити у відповідність концептуальним положенням, що сформувалися останнім часом в управлінні освітою, та надбанням класичної теорії управління.

Автор статті працювала і за радянської системи управління освітою, і працює сьогодні, в сучасній, демократичній, над створенням комплексів методичного забезпечення управлінських функцій керівників шкіл, упроваджує різноманітні нововведення в цей процес. Які можна зробити висновки щодо основних факторів впливу управління на освітні процеси в різні ці періоди?

Найважливіша відмінність полягає в тому, що сьогодні провідним фактором впливу на зміст і характер управління освітою став тріумф особистості.

Натомість, основним стратегічним завданням реформування освіти в Україні, згідно із згаданими концептуальними підходами, є запровадження таких інноваційних управлінських технологій, в основу яких покладено принцип дорогоцінного ставлення до інтересів і потреб людини, створення максимальних умов для її повноцінного розвитку як творчої особистості.

Освітні заклади – життєва сфера суспільного життя дитинства України, тому вивчення природи управлінського впливу освітніх закладів на дитину важко уявити без глибокого проникнення у її природу без зіставлення з іншими сферами життєдіяльності.

В освітніх закладах найважливішими факторами управління є приваблення дітей до пізнання, творчої діяльності за їхніми інтересами та безпосереднього виховного впливу управління на зміст і колір, фактуру, простоту й глибину духовної взаємодії суб'єктів, елегантність, позитивний емоційний настрій, почуття міри, впевненість і доброзичливість, а найголовніше – на щирі і непідробні зацікавленість дорослих л ю д и н о ю будь-якого віку й будь-якого інтелекту, на взаємовідповідність та відповідальність за зміст, наміри та інтереси молоді.

Як показує наш багаторічний досвід дослідницької роботи в цій сфері, доленосне значення має конкретний вплив управління на психологічний комфорт, естетичну привабливість, особливу педагогічну комунікацію як головний інструмент шкільного працівника: змістовність, логічність, ясність і яскравість мовлення педагогів, відсутність мовного баласту (вульгаризмів, провінціалізмів, архаїзмів, слів-паразитів, зайвих іншомовних слів), вільне, невимушене спілкування, інноваційна різноманітність тощо.

Це визначає особливість управління освітою, його впливу на якість педагогічного процесу, який має свою особливу мету: *не тільки навчати, а духовно й інтелектуально збагачувати життя дітей засобами навчання, захоплювати, заохочувати цікавою суспільно корисною творчою діяльністю, всебічно розвивати творчу особистість, не порушуючи законів розвитку, які природно заперечують будь-який примус, фізичне, психічне або інтелектуальне перевантаження дитини.*

Такий підхід сьогодні видається нам найбільш актуальним, бо дає учневі змогу не просто механічно вибирати для себе вид або форму життєдіяльності, а й усвідомлювати її значення для подальшої своєї долі та життєдіяльності.

В одній школі на яскраво оформленому панно ми з глибоким задоволенням прочитали таке: “У нашому закладі ти знайдеш для себе найголовніше – мету життя”. Інакше кажучи, управління освітніми закладами покликане допомогти кожній дитині розпочати шлях у цікаве, повноцінне й змістовне життя. Ці питання мають бути включені як важлива одиниця широкого освітнього, національно-культурного соціального контексту планування, організації, педагогічного аналізу, контролю, діагностики й постановки мети.

На думку автора, є три основних аспекти, що формують поняття “якісне управління освітою”. По-перше, методичне забезпечення якості самих вимог (цілей, стандартів і норм), адекватна сформульованість певних стимулів вико-

нання оптимальних норм, яким повинні відповідати загальні результати освітньої діяльності. З точки зору загальної теорії, управління – це не що інше, як конкретні дії різного рівня в системі управління.

По-друге, необхідні якісні ресурси (науково обґрунтовані освітні програми, кадровий потенціал, контингент кадрів, підручники, матеріально-технічне забезпечення, фінанси тощо), тобто якісне забезпечення необхідних умов для досягнення та реалізації відповідних цілей [2, с. 11].

По-третє, повинно бути забезпечено якісне виконання всіх технологічних процесів освітньої діяльності (повна відповідність якості роботи всіх структурних підрозділів навчального закладу, визначених у документах, що регламентують їх роботу). Остання теза повинна також бути підтверджена відповідним якісним рівнем формування документів, що регламентують діяльність того чи іншого структурного підрозділу. Це, в свою чергу, повністю відповідає процедурі реалізації впровадження системи управління якістю за стандартами серії ISO [4].

На думку В.П. Яківця, аналіз взаємодії елементів системи управління освітньою діяльністю показує, що існує певна кількість проблем у процесі забезпечення якості. Ці проблеми потребують і відповідного аналізу, і визначення сукупності параметрів, що входять до складу багатовимірних векторів, і встановлення інтервалів зміни цих параметрів та допусків щодо рівнів відповідності тих чи інших параметрів стандартам і документам, що регламентують [2].

Крім того, існує необхідність чіткого визначення структури, елементів такої структури управління освітньою діяльністю та взаємозв'язків між елементами цієї структури, що виконують функції управління, і численними об'єктами управління, що входять до складу такої структури, напрацювання низки методів, підходів та ідеології щодо формалізації процесів управління [4]. Сукупність засобів, що повинні забезпечити досягнення об'єктом управління визначеної мети, і є системою управління.

Таким чином, для забезпечення досягнення стратегічних цілей необхідна зміна пріоритетів у роботі всіх структурних підрозділів, а також вгамування амбіцій служб, що підпорядковані першим особам навчальних закладів. Ці структури повинні зрозуміти свою роль як допоміжну в реалізації роботи основних структурних підрозділів (кафедр, наукових центрів, творчих колективів тощо). Саме докорінний злам існуючої в багатьох освітніх закладах ідеології щодо домінування ролі служб директора та завучів над підрозділами, котрі забезпечують навчальний процес, створить умови для відповідного прогресу й досягнення стратегічних цілей [5, с. 149].

Як зазначено в літературі з управління освітою, очолити всі процеси стосовно управління якістю освітньої діяльності повинна саме перша особа навчального закладу – директор. Тільки тоді, коли керівник навчального закладу сам зрозумів, освоїв та прийняв ідеологію тотального управління, можливе і створення, і ефективне функціонування, і постійний розвиток усієї освітньої системи.

Отже, звернення спеціалістів з управління освітніх процесів до напрацювань загальної теорії управління дає змогу не лише підвищити ефективність їх досліджень, а й створити підґрунтя для такої діяльності.

Існує досить велика кількість підходів та методів управління якістю освітніх процесів, формулювання критеріїв визначення такої якості.

Як у загальній теорії управління, так і в теорії управління освітніми процесами основними питаннями є [3, с. 145]:

1. Формування та вибір критеріїв ефективності управління відповідно до вибраної мети.

2. Аналіз зовнішніх відносно системи управління умов та навколишнього середовища.

3. Аналіз внутрішніх умов (моделювання системи).

4. Розробка принципів управління та синтез алгоритмів управління, що забезпечують необхідний рівень ефективності (якості) управління.

5. Збір та передача інформації, що потрібна для забезпечення процесу управління.

6. Переробка інформації відповідно до алгоритму управління з метою формування сигналів управління.

7. Аналіз динамічної точності реалізації алгоритмів управління.

8. Розробка методів забезпечення надійності систем управління.

Міжнародною організацією зі стандартизації ISO якість визначено як сукупність характеристик об'єкта, що стосуються його спроможності задовольняти встановлені та прогнозовані потреби.

Таким чином, вмиле використання пріоритетних концептуальних підходів до управління освітніми процесами необхідно здійснювати не лише тоді, коли стан системи управління відхиляється від бажаного (це може бути правильно в разі управління процесами в якихось технічних системах), а постійно, тому що необхідно забезпечити його розвиток, мету, швидкість просування. Тобто йдеться про пошук нових ідей, методів і засобів у сфері управління якістю освіти та освітніх послуг, їх адаптацію до європейських умов. Саме це і є завданнями управління освітою.

Література

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления : курс лекций / Г.В. Атаманчук. – 4-е изд., стер. – М. : Омега Л, 2009. – 579 с.

2. Булгаков С.Н. Героизм и подвижничество / С.Н. Булгаков // Интеллигенция в России. – М., 1992. – С. 43–44.

3. Коротков Э.М. Управление качеством образования : учеб. пособ. для вузов / Э.М. Коротков. – М. : Академический Проспект : Мир, 2006. – 320 с.

4. Яковець В.П. Модернізація управління навчальним процесом у вищих навчальних закладах в умовах Болонського процесу / В.П. Яковець // Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітніх школах. – 2009. – Вип. 4.

5. Яблочников С.Л. К вопросу о многомерном управлении качеством образования / С.Л. Яблочников // Стратегия качества в промышленности и образовании : материалы III-й Международной конференции. Специальный выпуск научного журнала Технического университета Варна. – Днепропетровск ; Варна : Фортуна-ТУ Варна, 2007. – Т. 2. – С. 398–401.

6. Яблочников С.Л. Про деякі аспекти багатовимірного керування якістю освіти / С.Л. Яблочников // Вісник черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – Черкаси : Вид. від ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2007. – Вип. 104. – С. 148–154.